

Keywords: *skilled processes, gender policy, selection of personnel, skilled reserve, professional training.*

Плахтій Ю. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

КАТЕГОРІЯ “КОНФЕДЕРАЦІЯ” В ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

У статті акцентовано увагу на дослідженні поняття “конфедерація” та визначенні місця даної категорії у сучасній науці теорії держави та права. Спростовано помилкове віднесення конфедерації до форм державного устрою. Обґрунтовано потребу створення нової концепції конфедерації з огляду на сучасні умови.

Ключові слова: *конфедерація, форма державного устрою, об’єднання держав.*

Питання визначення поняття конфедерації є досить-таки дискусійним в сучасній юридичній літературі. Політолог Фредерік Лістер цілком справедливо зазначає, що “хоча цей термін (конфедерація), який означає слабко зв’язану форму асоціації, широко використовується політологами і публіцистами в загальному розумінні, так ніби він є занадто добре відомим, щоб потребувати визначення чи детального дослідження, коли насправді все зовсім навпаки” [1, 84]. І справді, досліджуючи поняття конфедерації у працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених-правознавців, стає очевидною відсутність єдності у поглядах не тільки на правову природу конфедерації, але і на сам факт її існування в сучасному світі.

Ряд дослідників (О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, В. О. Котюк), спираючись на історичний підхід до дослідження конфедерації, вказують на її нефункціональність і непридатність у сучасних умовах. Конфедерацію характеризують, як політичний атавізм, який, поряд з унією, імперією та іншими державоподібними утвореннями, буде змито ходом історії [2, 41].

Інші дослідники (Ф. Ермагора, Н. М. Федощева, С. Ю. Михайлова, О. С. Лоханська) наполягають, що майже всі існуючі на сьогоднішній день міжнародні організації – це не що інше, як сучасна інтерпретація конфедерації. У своїй статті “Конфедерації та інші об’єднання держав” відомий шведський юрист Ф. Ермагора пише, що до конфедерацій відносяться всі види об’єднань держав: унії, альянси, союзи і так далі – все те, що нині об’єднується терміном “міжнародні організації”. Ті з них, які містять риси наднаціональності, наближаються до федеральної держави [3, 17].

Ми вважаємо, що ці дві позиції виражають крайності у характеристиці конфедерації. Конфедерацію не варто розглядати лише в історичному аспекті, поміщаючи її в рамки державного устрою або наділяти її виключно рисами міжнародної організації. Зважаючи на постійно зростаючі обсяги глобалізації, необхідно переосмислити, переоцінити та по-новому підійти до вивчення явища конфедерації в теорії держави та права. В сучасних умовах постає негайна потреба створити нову концепцію конфедерації та пов’язати її з сучасністю. Для створення такої концепції, варто зазначити, що всі поняття такі, як імперія, інкорпорація,

квазіконфедерація, кондомініум, протекторат, співдружність держав, співтовариство держав, союзенітет, унія, фузія, які протиставляються одне одному або змішуються багатьма дослідниками, насправді об'єднані конфедеративною природою. Така невизначеність є результатом того, що при дослідженні видів об'єднань держав автори обмежуються простим описом або прикладом з історії, не обґрунтовуючи підстав, на яких дане об'єднання було віднесене до того чи іншого виду, не проводять їх класифікацію, не дають визначення вказаних понять, не розглядають їх ознаки, що, безперечно, має дуже важливе значення для визначення природи явища. Як відзначає Є. Є. Суміна, можна виділити дві найбільш яскраві причини такої різноманітності. Це, по-перше, відмінність в юридичній техніці об'єднання держав і, по-друге, відмінність між тими об'єднаннями держав, які ставлять перед собою власне державні цілі (конфедерації), і такими об'єднаннями, метою яких є інституційне перетворення міжнародного співтовариства на універсальному або регіональному рівні (наприклад, міжнародні конференції і міжнародні організації) [4, 13].

Отже, мета статті полягає у наданні чіткішого визначення поняттю “конфедерація” та у спростуванні її помилкового віднесення до форм державного устрою.

Видані в 80-х рр. Радянський енциклопедичний і Дипломатичний словники вказують, що конфедерація – це форма державного устрою, що є постійним союзом двох або більше суверенних держав, який створений для досягнення визначених цілей, наприклад, взаємної оборони, зовнішніх відносин та ін. Таким чином, саме у 80-х роках конфедерацію почали вважати формою державного устрою [5, 11]. Оскільки, дослідження даного явища майже не проводилися, тому у сучасній юридичній літературі побутує “традиційний” підхід. Більшість вчених-правознавців розглядають конфедерацію в рамках державного устрою, поряд з федерацією та унітарною державою (О. Ф. Скакун, О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко, В. О. Котюк, Р. В. Енгібарян, Ю. К. Краснов, М. І. Абдулаєв, С. А. Комаров, Т. М. Радько, В. М. Сирих, В. М. Хропанюк).

Деякі дослідники (О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка, М. М. Марченко, О. С. Піголкін, В. Г. Вишняков, М. Л. Костенко, Н. В. Лавренова) виділяють тільки дві форми державного устрою: унітарну державу і федеральну державу. Така точка зору досить поширена, особливо серед російських вчених [6, 229]. Що стосується конфедерації, то представники вищезазначеного підходу розглядають її як особливий різновид або особливу форму державного устрою. За словами М. М. Марченко, “конфедерацію можна досить умовно, враховуючи принципи її організації і перспективи розвитку, віднести до форм державного устрою, так само, як і до “чистих” класичних міжнародних організацій” [7, 194]. В свою чергу, О. С. Піголкін стверджує, що конфедерація не належить ні до форм державного устрою, ні до традиційних об'єднань держав. За його словами, конфедерація – це своєрідний союз держав для досягнення визначених цілей [8, 95]. Ми вважаємо це твердження досить безпідставним, оскільки поняття “союз” та “об'єднання” часто трактуються як тотожні (як правило, в назві об'єднань держав міститься слово “союз”).

Поряд з звичним поділом форм державного устрою на унітарну державу, федерацію та конфедерацію, зустрічається поділ на прості (унітарна держава) та

складні (імперія, федерація та конфедерація) держави [9, 96].

О. Ф. Скакун пропонує поряд з конфедерацією до форм державного устрою відносити співтовариства та співдружності держав [10, 154].

Ми повністю згодні з твердженням В. М. Чиркіна, що конфедерації, співтовариства, союзи, співдружності держав до проблеми територіально-політичної організації держави не відносяться: мова йде про внутрішню організацію держави, а вищезазначені форми – це міждержавні об'єднання [11, 132].

Досить цікавою є думка С. С. Прокуронової, яка пише, що до форм державного устрою недопустимо відносити конфедерацію, так як конфедерація – тимчасовий союз держав для досягнення визначених цілей. Головна відмінність конфедерації від форм державного устрою: конфедерація виключає субординацію держав-членів. Їх взаємовідносини будуються за принципом координації, узгодження їх інтересів і спільної політики [12, 54]. С. М. Бабурін теж заперечує віднесення конфедерації до однієї з форм державного устрою. Конфедерація – це міждержавне об'єднання, яке передбачає зближення правових режимів територій відповідних держав [13, 70]. Аналогічне визначення дає В. Г. Єрмаков, особливо підкреслюючи, що конфедерація не є формою державного устрою [14, 24]. Б. Є. Лазарєв вважає, що конфедерація – це всього лише союз держав, в результаті якого не виникає нової держави: відносини держав в конфедерації регулюються міжнародним правом [15, 72].

Ми вважаємо, що в рамках традиційної класифікації форм державного устрою (унітарна держава, федерація, конфедерація) об'єднані різні правові поняття. Оскільки, унітарна держава та федерація є, по суті, окремими самостійними державами, тоді як конфедерація – об'єднання суверенних держав. А, форма державного устрою передбачає устрій однієї держави, а не союзу держав [16, 110].

На нашу думку, віднесення конфедерації до форм державного устрою пов'язане, перш за все, з традиційним її сприйняттям як тимчасового, вимушеного і нестабільного союзу держав, який з часом розпадеться на унітарні держави або переросте в федерацію. Це помилкове уявлення пов'язане з тим, що до 1787 р. конфедерація вважалась загальноновизнаною формою федералізму, але на сучасному етапі – це різні за своєю правовою природою явища. Т. П. Євсеєнко, заперечуючи тимчасовість та нестабільність конфедеративного об'єднання, зазначає, що конфедерації можуть бути не тільки рихлими міжнародними альянсами, які організуються для реалізації тих чи інших інтересів, але і довгостроковими союзами держав, що поступово еволюціонують до більшої єдності [17, 42].

Іншою причиною розгляду конфедерації в рамках форм державного устрою є наділення її деякими дослідниками (Н. М. Федощева, С. М. Бабурін) рисами наддержавності. За своєю правовою природою конфедерація не є наддержавним утворенням, бо до її складу входять самостійні держави, суверенітет яких в жодному випадку не може бути обмежений. За словами М. А. Ушакова: “конфедерація – це особливе об'єднання (союз) держав, що зберігають свій суверенітет, але, які передали деякі свої повноваження такому об'єднанню, наділивши його тим самим правоздатністю виступати в міжнародних відносинах від їх імені, тобто спеціальною міжнародною правосуб'єктністю” [18, 52].

Протягом останніх років спостерігається зростання інтересу до явища

конфедерації не тільки в науці теорії держави та права, але і в галузі міжнародного права. Ряд учених (М. А. Ушаков, Ю. О. Тихомиров, Л. А. Моджорян, Б. М. Клименко та ін.) говорить про зміну традиційного уявлення про конфедерацію.

Велика радянська енциклопедія визначає конфедерацію як “постійний союз суверенних держав, створений для досягнення яких-небудь загальних цілей (переважно політичних або військових)” [19, 335].

Першим, хто розробив фундаментальне вчення про об'єднання держав, був німецький юрист, філософ Самюель Пуффендорф. Саме він першим зазначив, що конфедерація – це система держав, основою з'єднання яких є договір, а не влада єдиного монарха [20, 26]. В наш час таку точку зору повністю підтримує російський вчений-правознавець С. Ю. Михайлова. Вона вважає, що даючи дефініцію конфедерації, краще визначати її не як союз держав, а як їх систему. У своїй науковій праці С. Ю. Михайлова наводить ряд принципів, на її думку, ознак, які визначають конфедерацію через систему держав, а саме:

1) конфедерація виступає в міжнародних відносинах як єдине ціле, як самостійний суб'єкт міжнародного права;

2) взаємозв'язана система елементів – держав, що володіють рівним правовим статусом;

3) наявність певної системи відносин між державами-членами, врегульованих нормами засновницького договору. У конфедерації це виражається, по-перше, у встановленні спеціального механізму вирішення спорів між державами-членами; по-друге, в забороні війни між членами конфедерації; по-третє, у встановленні залежності вступі до різних союзів і висновків один з одним від згоди останніх членів конфедерації;

4) наявність основного єдиного елементу, що забезпечує взаємодію держав-членів, в ролі якого виступають союзні збори, що складаються з представників держав, які виражають їх інтереси [21, 34].

Ми вважаємо такий підхід досить-таки своєрідним і підтримуємо визначення конфедерації як об'єднання держав, без вживання у її дефініції будь-яких спірних чи своєрідних термінів: система, конгломерат і т.п.

Серед вчених, які першими почали досліджувати правову природу об'єднань держав, варто зазначити Г. Елінека, Дж. Малінверні, М. Прело, Ж. Було, О. О. Жиліна, О. С. Алексєєва, Ф. Ф. Кокошкіна. Зазначені дослідники вбачали наявність конфедеративної природи в основі державних об'єднань. Г. Елінек, визначає конфедерацію як “постійне, засноване на договорі об'єднання незалежних держав з метою зовнішнього захисту союзної території і охорони внутрішнього порядку між союзними державами” [22, 564]. Аналогічні визначення можна знайти у дослідженнях і інших зазначених вчених.

Сучасні вчені-правознавці теж все частіше схиляються до визначення конфедерації як об'єднання держав. М. Н. Марченко зазначає, що конфедерація – це об'єднання або союз, при якому держави, які утворюють конфедерацію, повністю зберігають свою незалежність, мають свої власні вищі і місцеві органи влади, управління і правосуддя [7, 201].

На нашу думку, конфедерація – це найбільш стійке об'єднання держав в

сучасному світі, створене внаслідок інтеграції суверенних держав з метою зовнішньополітичної, економічної та культурної співпраці.

Дослідження правової природи низки сучасних міждержавних об'єднань (ЄС, СНД, Союзна держава Росії і Белорусі), які мають виражене в більшій чи меншій мірі конфедеративне походження, дає нам можливість виділити ряд ознак, що властиві для конфедерацій, що існують або ще тільки створюються в наш час. Серед найбільш поширених варто зазначити такі:

1) конфедерація має політичний характер, що, насамперед, дає змогу відмежувати її від інших союзів держав, метою яких може бути економічне, культурне, наукове та інше співробітництво. На політичний характер конфедерації вказує М. Прело, на думку якого між державами, що входять в союз, існує три види зв'язку: договірний, технічний (адміністративний) і політичний. І сам союз держав він визначає як "будь-яку групу держав, які, не створюючи нової держави, утворюють політичну спільноту, що виділяється зі всього міжнародного співтовариства" [5, 66]. Як політико-правовий союз визначається конфедерація А. В. Кисельовою та А. В. Нестеренко, які відзначають її спрямованість не на досягнення певних чітко визначених цілей (організацію поштових повідомлень, співпрацю в науковій сфері), а на вироблення і реалізацію спільної політики в найважливіших сферах діяльності держав – зовнішньої політики, економіки, оборони і безпеки [28, 50];

2) конфедерація створюється на основі укладеного між державами-засновницями договору. За правовою природою такі договори не належать ні до міжнародних договорів, ні до конституцій. Це особливий вид засновницького договору, які слід виокремити в окрему групу конфедеративних договорів;

3) право сецесії (свобода виходу зі складу конфедерації). кожна держава-член конфедерації має право вільного виходу зі складу об'єднання, що зазначено у конфедеративному договорі і розцінюється як свідоме волевиявлення суверенної держави, а не як спроба саботажу;

4) конфедерація позбавлена первинного суверенітету [3; 17]. Суверенітет в такому об'єднанні належить державам-учасникам, які при потребі можуть його обмежити у визначених спільним договором межах;

5) державам-членам конфедерацій належить право нуліфікації, тобто відмови у визнанні або в запровадженні актів союзної влади на власній території. Це один з найважливіших принципів побудови конфедеративного утворення, що дає можливість державі-членові конфедерації впливати на ухвалення рішень конфедерацією;

6) до компетенції конфедерації належить обмежене коло питань, які чітко зазначаються в відповідному договорі і є пріоритетних для держав-членів даного об'єднання. Це, передусім, питання війни і миру, зовнішньої політики, координації економічних, політичних і інших відносин між державами в межах конфедерації, вирішення спорів між суб'єктами конфедерації та ін.;

7) для вирішення поставлених завдань у конфедерації створюються свої центральні органи і приймають в процесі своєї діяльності акти, які не містять норм прямої дії. Для того, щоб акти конфедерації набули юридичної сили, вони мають бути ратифіковані вищими органами держав-учасниць конфедерації Крім того, конфедеративні адресуються тільки органам влади суб'єктів конфедерації і не можуть

бути адресовані громадянам відповідних держав. Навіть, якщо на рівні конфедерації і закріплюються якісь положення, що визначають права та обов'язки громадян, то вони мають декларативний характер;

8) представницькі органи конфедерації формуються з окремих представників, які делегуються згідно з наказом глави держави відповідними парламентами держав-суб'єктів конфедерації;

9) у конфедерації не передбачене запровадження податків, її бюджет формується за рахунок добровільних внесків держав-членів;

10) як правило, в конфедераціях відсутня єдина фінансова система, хоча конфедеративні органи можуть створити єдину грошову систему і єдину міждержавну кредитну політику держав-членів конфедеративного об'єднання;

11) держави-суб'єкти конфедерації мають право встановлювати митні і інші обмеження, що перешкоджають пересуванню осіб, товарів, послуг і капіталів;

12) в конфедерації відсутній інститут загального союзного громадянства, громадянством володіють лише кожна держава-член конфедерації, проте, режим переміщення громадян однієї держави-члена конфедерації на територію іншої держави-члена значно спрощений в порівнянні з третіми країнами (без віз і інших формальностей);

13) у конфедерації відсутня своя територія. Вся територія і населення конфедерації знаходяться під юрисдикцією її держав-суб'єктів;

14) конфедеративні військові підрозділи комплектуються державами-членами, причому нерідко зберігається їх подвійне підпорядкування – представницьким органам конфедерації і вищим державним органам її суб'єктів.

Отже, можна зробити висновок, що конфедерація – це міжнародно-правове об'єднання суверенних держав на основі укладеного між ними договору, метою якого є співпраця у вирішенні економічних, військових, зовнішньополітичних проблем та поглиблення міждержавної інтеграції в сучасних умовах світової глобалізації.

Використані джерела:

1. *Сяоцунь Сун.* Конфедерализм: обзор новейшей литературы // Практика федерализма. – М. : Весь мир, 1999. – 299 с.
2. Федералист. Политические эссе Александра Гамильтона, Джеймса Мэдисона и Джона Джея : пер.с англ. / под общ. ред., с предисл. Н. Н. Яковлева, коммент. О. Л. Степановой. – М. : Прогресс – Литера, 1994. – 77 с.
3. *Тихомиров Ю. А.* Курс сравнительного правоведения. – М., 1996. – 453 с.
4. *Сумина Е. Е.* “Содружество наций: правовая природа, структура, принципы и формы деятельности” : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Е. Е. Сумина. – Екатеринбург, 1999. – 28 с.
5. *Огірко Р.* Конфедерація і міжнародна організація: порівняльна характеристика політико-правової природи // Українське право. – 2000. – № 1.
6. *Право и межгосударственные объединения / под общ.ред. В. Г. Вишнякова.* – СПб., 2003. – 329 с.
7. *Марченко М. Н.* Проблемы теории государства и права. – М., 2005. – 527 с.
8. *Теория государства и права / под общ. ред. проф. А. С. Пиголкина.* – М., 2003. – 467 с.
9. *Теория государства и права / под ред. В. К. Бабаева.* – М., 2004. – 383 с.
10. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. – Харків : Консум, 2001. – 656 с.
11. *Чиркин В. Е.* Основы сравнительного государственного права. – М., 1997. – 487 с.
12. *Прокуронова С. С.* Теория государства и права. – СПб., 2000. – 381 с.

13. *Бабурин С. Н.* Мир империй: Территория государства и мировой порядок. – СПб., 2005. – 259 с.
14. *Ермаков В. Г.* Федерация как форма государственного устройства России. – М., 1999. – 168 с.
15. *Лазарев Б. Е.* Федерация или конфедерация? // Новый союзный договор: поиски решений. – М., 1990. – 172 с.
16. *Елистратова В. В.* Объединения государств: общетеоретический аспект : дисс. канд. юрид. наук. – Саратов, 2006. – 177 с.
17. *Евсеевко Т. П.* К истории вопроса о некоторых формах межгосударственного общения (о международной организации и конфедерации) // Право и политика.– 2004. – № 6.
18. *Ушаков Н. А.* Государство в системе международно-правового регулирования. – М., 1997. – 394 с.
19. Большая советская энциклопедия. – М., 1973.
20. *Жилин А. А.* Теория союзного государства. – Киев, 1912. – 395 с.
21. *Михайлова С. Ю.* Конфедерация как международно-правовое объединение государств: вопросы теории и практики : дисс. канд. юрид. наук. – Уфа, 2006. – 178 с.
22. *Еллинек Г.* Общее учение о государстве. – СПб, 1908. – 564 с.

Плахтий Ю. В. Категория “конфедерация” в теории государства и права

В статье акцентировано внимание на исследовании понятия “конфедерация” и определении места данной категории в современной науке теории государства и права. Опровергнуто ошибочное отнесение конфедерации к формам государственного строя. Обоснована потребность создания новой концепции конфедерации, учитывая современные условия.

Ключевые слова: конфедерация, форма государственного строя, объединения государств.

Plakhtiy Yu. Category “confederation” in the theory of the state and law

In the article attention on research of concept “confederation” is accented and location this category in modern science of theory of the state and law. The erroneous attributing of confederation is refuted to the forms of the political system. Grounded necessity of creation of new conception of confederation, taking into account modern terms.

Keywords: confederation, form of the political system, associations of the states.

КАНОНІЧНЕ ПРАВО

Бондаренко В. Д., Андрусишин Б. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ПЕРІОД РЕФОРМАЦІЇ Й КОНТРРЕФОРМАЦІЇ (XVI – XVII СТ.)

У статті висвітлюються питання трансформації державно-церковних правовідносин від епохи Середньовіччя до періоду Реформації й Контрреформації у країнах Західної та центральної Європи, показано процес утворення національних церков, зародження протестантизму.

Ключові слова: релігія, право, державно-церковні відносини, Реформація, Контрреформація, регалізм, галіканізм, територіалізм, ересь.